

Sosyal Güvenlik Açısından Bireysel Emeklilik Sisteminin Önemi

Sevgi IŞIK EROL¹

Batman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ÖZET

Son yıllarda bireylerin yaşam sürelerinin uzaması, sosyal güvenlik sisteminin sağlık ve emeklilik harcamalarını arttırmıştır. Kamu bütçesi üzerindeki yükü artan sosyal güvenlik sistemi zamanla finansal krize girmiştir. Bu durum, sosyal güvenlik sisteminin sorunlarını çözebilecek bazı yapısal reformları gündeme getirmiştir. Söz konusu yapısal reformlarla, mevcut kamu emeklilik sisteminin güçlendirilmesi, ardından kamu emeklilik sistemine ek olarak tamamlayıcı bir bireysel emeklilik sisteminin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Böylece sosyal risklerin bireysel emeklilik sistemi tarafından paylaşılması, kamu emeklilik sisteminin finansal yükünü hafifletmiştir. Tasarruf esasına dayalı olan bireysel emeklilik sistemine katılım isteğe bağlıdır. Bireysel emeklilik sistemi, katılımcıların uzun vadeli tasarruf yapmalarını sağlar ve emeklilik dönemlerindeki gelirlerinin artmasına yardımcı olur. Katılımcıların sisteme sağladığı katkılar, emeklilik şirketleri tarafından yatırıma dönüştürülür ve bu durum ülke ekonomisine ulusal kaynak sağlar. Çalışmada, Emeklilik Gözetim Merkezi'nden elde edilen veriler ışığında, bireysel emeklilik sisteminin önemi, sosyal güvenlik açısından açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal Güvenlik Sistemi, Sosyal Sigortalar, Yaşlılık Sigortası, Bireysel Emeklilik Sistemi.*

Jel Sınıflandırması: K31, J83.

¹ Doç. Dr., Batman Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü, E-Posta: sevgi.isik@windowslive.com

GİRİŞ

Sosyal güvenlik, bireylerin istek ve iradeleri dışında meydana gelen; onların mal varlığında, gelirlerinde ve/veya çalışma gücünde kayıplara neden olan böylece kendilerinin ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin hayatlarının devamını güçleştiren ya da imkânsız hale getiren tehlikelerin zararlarını telafi ve tazmin etmeye yönelik önlemler diyebiliriz (Tuncay ve Alper, 1997, s. 27). Diğer bir ifadeyle sosyal güvenlik, bireyleri ve bakmakla yükümlü oldukları kişileri yaşlılık, sakatlık, ölüm, iş kazası ve meslek hastalıkları, hastalık, analık ve işsizliğe bağlı olarak ortaya çıkan gelir kaybı, gider artışı gibi risklere karşı korumayı amaçlayan her türlü sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin kamusal sunumudur (Alper vd., 2012, s. 17).

İnsanlar tarih boyunca birçok sosyal riskle karşı karşıya kalmıştır. Bireylerin bundan sonrada karşı karşıya kalabileceği bu riskleri mümkün olduğunca ortadan kaldırmak ya da en azından etkilerini en aza indirebilmek için bazı önlemler alınmış ve mümkün olduğunca bireylerin başkasına muhtaç olmaksızın hayatlarını devam ettirebilmelerinin çareleri aranmıştır. İnsanlık tarihi geliştikçe, bireylerin geleceklerini teminat altına alma isteği de güçlenerek artmıştır. Böylece bireylerin geleceklerini güvence altına alma isteklerini sosyal güvenlik düşüncesini meydan getirmiş; söz konusu düşünce zamanla olgunlaşarak sosyal güvenliğin kurumsallaşmasını sağlamıştır. Bireyin iradesi dışında karşı karşıya kalacağı ve yaşam içinde risk oluşturan olaylar nitekim gelecek nesiller içinde söz konusu olduğundan, her dönem ve her toplum için zamandan ve mekândan uzak evrensel bir ihtiyaç olarak kabul edilen sosyal güvenlik aynı zamanda toplum huzuruna sağladığı pozitif katkıyla da modern uygarlığın öğelerinden biri olmuştur (Uğur, 2004a, s. 5).

Bu anlamda nesiller arasındaki dayanışmalardan birisi olarak kabul edilen sosyal güvenlik, toplumdaki her bireyin yarınından emin olması için yaşamının herhangi bir anında karşılaşılabileceği sosyal risklere karşı geliştirilmiş ve söz konusu sosyal risklerle karşılaşanları ve bunların yakınlarını asgari ölçüde korumaya çalışmış bir sistemdir (Bacak, 2009, s. 161). Modern sosyal güvenlik sistemleri ortaya çıkmadan önce dünya genelinde gözlemlenen uygulamalar ilk zamanlar bireylerin hayat boyu çalışmasına, artık çalışamayacak duruma gelen ve/veya yardıma muhtaç duruma düşenlere ise aile içi veya akrabalar arası yardımlaşma ya da dini vecibelere dayalı yardımlara dayanmaktaydı. Sosyal güvenlik sistemlerinin güvence altına aldığı sosyal riskler daha sonra mesleki teşekküller içerisindeki dayanışmalara veya hayır kurumları tarafından gerçekleştirilen yardımlara dayanmıştır (Sağlam, 2012, s. 2).

20. yüzyıldan itibaren insanların modern uygarlık düzeyini yakalamasıyla birlikte söz konusu sosyal risklerin telafisi ya da sosyal risklerden meydana gelen zararların en aza indirilmesi için sosyal güvenlik sistemlerinin bizzat devlet tarafından kurulması sağlanmıştır (Bacak, 2009, s. 161). Sosyal güvenlik sistemlerinin oluşturulmasında temel amaç, insan onuruna yaraşır bir hayat standardı sağlamak ve muhtaçlığı ortadan kaldırmak olduğu için (Korkmaz vd., 2007, s.128) sosyal güvenlik sayesinde, hem toplum içinde hem de nesiller arasında huzur ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır (Bacak, 2009, s. 161).

Ne var ki, 1970'li yılların sonunda nüfusu artan neoliberalizm, ulus devlet düzeyinde sosyal alanların bastırılma sürecini başlatmıştır. Dünya ekonomilerinin artan oranda bütünleşmesi ve

sermayenin sınırlar arası serbestleşmesi, hükümetlerin geniş kapsamlı refah politikaları uygulama imkânlarını ve finansman kabiliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Uluslararası rekabet baskısı bir taraftan ülkeleri işgücü maliyetlerini düşürmeye zorlarken diğer taraftan ülke insanların sosyal güvenliklerini ciddi ölçüde zedelemiştir. Böylece ülke nüfuslarının önemli bir bölümü sosyal güvenlik kapsamı dışında kalmıştır (Özsüca, 2003, s. 133).

Böylece sosyal güvenlik sisteminin araçlarından olan sosyal sigortaların farklı nedenlerle bireylerin beklentilerini yeteri kadar karşılayamaması sonucunda kamu emeklilik sistemine ek olarak özel emeklilik sistemi gündeme gelmiştir (Bacak, 2009, s. 160). Özel sigorta mantığına daha uygun olması nedeniyle uygulamada özel emeklilik programları bireysel fonları tercih etmiş ve bu nedenle birçok ülkede özel emeklilik programları, bireysel emeklilik olarak adlandırılmıştır (Bacak, 2009, s. 163). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak uygulanama alanı bulan bireysel emeklilik sistemi ülkemizde de uzun süren tartışmaların ardından uygulanmaya başlanmıştır (Bacak, 2009, s. 160).

1. SOSYAL SİGORTA VE ÖZEL SİGORTA İLİŞKİSİ

Sosyal güvenlik araçlarının, sistem içindeki ağırlığı ve önemi uygulanan sosyal güvenlik modeline ve ülkelere göre farklılık arz etse de; en yaygın olarak kullanılan araç sosyal sigortalardır (Baylan, 2014, s. 27). Genellikle gelişmiş ülkelerde, nüfusun büyük bir kısmı, hatta tamamına yakını sosyal sigorta kapsamındayken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise sosyal sigortaların kapsadığı nüfusun oranı daha sınırlıdır. Bu durum, özellikle işsizliğin yüksek olduğu ülkelerde, sosyal sigortalar tarafından kapsanan nüfusu, kapsam dışında kalan nüfusa göre daha da avantajlı hale getirir. Az gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde bir kesimin hiçbir sosyal güvenceye sahip olmaması, diğer kesimin ise hemen hemen bütün uzun ve kısa vadeli sigortalardan yararlanabilmesi ülkedeki mevcut sosyal ve ekonomik problemleri daha da derinleştiren bir durumdur (DPT, 2001, s. 84). Bu nedenle toplumsal huzur ve barış için sosyal güvenlik sistemi bir ülkenin en önemli yapı taşlarından biridir.

Nitekim sosyal güvenlik tüm araçları ile aktif bir şekilde kullanıldığında, sosyal güvenlik sisteminin toplumu oluşturan bütün bireylere sosyal devlet ilkesine uygun olarak hizmet verdiği söylenebilir. Ancak söz konusu fonksiyonları yerine getirmede yaşanan aksaklıklar (Bacak, 2009, s. 161) 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren olumsuz sonuçlarını hissettirmeye başlamış ve sosyal güvenlik sistemlerinde yaşanan krizler pek çok ülkede sosyal güvenliğin yeniden yapılandırılmasını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, sosyal güvenliğin araçlarından olan sosyal sigorta sistemi üzerinde daha yoğun olarak durulmuş ve sosyal güvenlik krizinden çıkış yolları, neredeyse sosyal sigortalar üzerinde yapılacak reformlarla özdeşleştirilmiştir. Kimi reform önerileri çok radikal olmuş ve sosyal sigortalar tamamen kaldırılmış ve bu iş tamamen özel sigortalara yapılmasına karar verilmiştir. Bu anlamda Şili’de sosyal sigortaların yerini özel sigortaların alması örnek olarak gösterilebilir (Uğur, 2002, s. 140). Ancak kimi ülkelerde ise yapılan reformlarla birlikte sosyal sigortaların yanı sıra özel sigortalar da sosyal güvenlik alanında hizmet sunmaya başlamıştır (Kara ve Yıldız, 2016, s. 23).

Başka bir ifadeyle tek ayaklı bir kurumsal yapı üzerine inşa edilmiş sosyal güvenlik sistemleri yerine çok ayaklı bir sosyal güvenlik sistemleri oluşturulmaya başlanmıştır. Buna göre çok ayaklı bir sistemde;

- ✓ Birinci ayak gelirin yeniden dağılım fonksiyonuna ağırlık veren, bireylere yaşadıkları toplumun bir üyesi olarak insan haysiyetine yaraşır bir asgari yaşam seviyesini garanti etmeyi hedefleyen, kamu tarafından oluşturulan ve katılımın zorunlu olduğu bir sosyal güvenlik kurumlarından meydana gelir. Böylece birinci ayak sosyal güvenlik kurumlarının oluşturulması, sosyal devlet olmanın önemli unsurlarından biri olarak kabul edilir.
- ✓ İkinci ayak kamu veya özel sektör inisiyatifiyle oluşturulan, sisteme katılımın zorunu ya da gönüllü olduğu, genellikle işyeri veya sektör bazlı, sigorta ve tasarruf fonksiyonlarını yerine getirmeye yönelik olarak meydana getirilen sosyal güvenlik kurumlarından oluşur. İkinci ayak, birinci ayak sosyal güvenlik kurumlarının sunduğu garantinin üzerine çıkmayı ve/veya bu kurumların boşluklarını gidermeyi amaçlar.
- ✓ Üçüncü ayak sosyal güvenlik kurumları ise gönüllü katılımın esas olduğu ve tamamen özel sektör inisiyatifi ile meydana getirilen, fon esasına göre çalışan kurumlardır. Bu ayağın amacı daha yüksek bir hayat standardı temin ve devam ettirmektir (Alper, 2002, s. 13-14).

Bir güvenlik kurumu olarak sosyal sigortalar, sosyal güvenlik sisteminin en aktif ve etkili aracını teşkil eder. Elbette teknik bir araç olarak sosyal sigortaların, sosyal güvenlik alanını tamamıyla doldurduğu söylenemez. Ancak bugün sosyal sigortalar bütün dünyada hızla gelişerek, sosyal güvenliğin modern ve müessir bir aracı haline gelmiştir. Bu bakış açısıyla, özel sigortaların sosyal güvenlik içerisindeki yerine gelince, özel sigortalar, özel olarak sigorta ettirenleri veya sigortalanan şahsi menfaatleri teminat altına almayı ifade eder. Bu bağlamda özel menfaatlerin sigorta ettirilmesi zarureti ise öncelikle ilgilinin isteğine ardından da iktisadi gücüne bağlıdır. Buna karşılık sosyal sigortalar, özel sigortalarda olduğu gibi özel menfaatleri değil, bütün olarak toplum menfaatleri ile kamu yararına sosyal güvenliğin sağlanmasıyla ilgilenir. Bu durumda her iki sigorta, ayrı menfaatleri çeşitli risklere karşı teminat altına alarak birbirlerini tamamlamakta; bir sigortanın mahzurları diğer sigorta ile giderilmektedir. Şu halde, sosyal sigortalar vasıtasıyla, yeterli mali güce sahip olmayanlar, milli gelirin sosyal adalete uygun dağıtımıyla, asgari bir teminata kavuşturulurken; özel sigortalar vasıtasıyla da kişilerin sorumluluk bilinci geliştirilerek asgari menfaatin üzerinde, ekonomik varlıklarına uygun bir teminat imkânı sağlanır (Topçuoğlu ve Öztürk, 2009, s. 8-9).

Uzun vadeli sigorta kolları arasında yer alan yaşlılık sigortası diğer adıyla kamu emeklilik sistemini tamamlayıcı nitelikte yapılan ve yaygın olarak uygulama alanı bulan sistemlerin başında, özel emeklilik sigortası diğer adıyla bireysel emeklilik sistemi gelmektedir. Bireysel emeklilik sistemi, kamu emeklilik sisteminden farklı özellikler taşımaktadır. Zira bireysel emeklilik sistemlerinin gelirin yeniden dağıtım fonksiyonu yoktur. Buna karşılık, kamu emeklilik sisteminde yeterince kullanılmayan tasarruf fonksiyonu, bireysel emeklilik sistemlerinin en önemli fonksiyonudur. Tasarruf fonksiyonu, bireylerin tercihleri ile yakından

ilintili olduğundan bireysel emeklilik sistemleri tarafından daha iyi yerine getirilebilmektedir. Kamu emeklilik sistemlerinde kullanılan dağıtım yönteminin aksine söz konusu fonksiyon, fon yöntemi ile önem kazanmaktadır (Bacak, 2009, s. 163).

Öte yandan özel sigortaların aktif rol almaları sosyal sigortaların pasifleşmesi anlamına gelmemekte; özel sigortaların sosyal güvenlik sistemi içinde yer alması sosyal sigortaların önemini de azaltmamaktadır. Aksine özel sigortalar, sosyal sigortaların yükünü hafifleterek daha verimli hizmet vermelerini kolaylaştırmaktadır. Sosyal sigortalar, sosyal güvenlik sisteminin özü olarak toplumun tüm kesimlerine asgari düzeyde dahi olsa yaşam standardı sağlamaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin hiç birisinde taşıdıkları önemden dolayı, sosyal sigortalardan tamamen vazgeçilmesi mümkün görünmemektedir (Uğur, 2002, s. 141).

2. TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Ülkemizde 28 Mart 2001 tarihinde 4632 sayılı “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu” kabul edilmiş; Kanun 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girmiş ve 27 Ekim 2003 tarihinde bireysel emeklilik sistemine ilk kez üye kaydedilmeye başlanmıştır (Kara ve Yıldız, 2016, s. 27).

2.1. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN AMACI VE SİSTEME KATILIM

4632 sayılı Kanunu'nun 1. maddesine göre Kanunu'nun amacı, kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak oluşturularak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını teminen, gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan bireysel emeklilik sisteminin düzenlenmesi ve denetlenmesi olarak ifade edilmiştir (RG, 28.03.2001, S: 24366).

Ülkemizde bireysel emeklilik sistemi, Avrupa ve Amerika uygulamaları incelenerek, her iki sistemin uygulamada başarılı ve pratik yönleri alınarak oluşturulmuştur. Ülke ekonomilerinin yüksek refah düzeyine ulaşmasında önemli bir rolü bulunan (İşseveroğlu ve Hatunoğlu, 2012, s. 156) bireysel emeklilik sistemin finansmanı, katılımcıların ödediği katkı payları, yine katılımcılar tarafından ödenen gider ödemeleri ve gider kesintileriyle karşılanmaktadır. Sisteme giriş gönüllük esasına dayanmasına rağmen, katkı payı ödemek zorunludur (Sezgin ve Yıldırım, 2015, s. 131).

4632 sayılı Kanunu'nun 4. maddesine göre; bireysel emeklilik sistemine fiil ehliyetine sahip olan kişiler katılabilir. Bireyler, şirket ile emeklilik sözleşmesi imzalayarak sisteme katılırlar. Söz konusu emeklilik sözleşmesi; şirket nezdinde bireysel emeklilik hesabı açılması, hesaba katkı payı ödenmesi, ödenen katkı paylarının tercih edilen fonlarda yatırıma yönlendirilmesi ve hesapta biriken paraların hak sahiplerine ödenmesine ilişkin esas ve usuller ile tarafların bu kapsamdaki diğer hak ve yükümlülüklerini düzenleyen bir sözleşmedir (RG, 28.03.2001, S: 24366).

Bu açıdan bireysel emeklilik sistemi kapsamında; kadın-erkek, genç-yaşlı, çalışan-çalışmayan ayrımı yapılmaksızın; işçi, memur, esnaf, işveren gibi katılımcının statüsüne bakılmaksızın 18

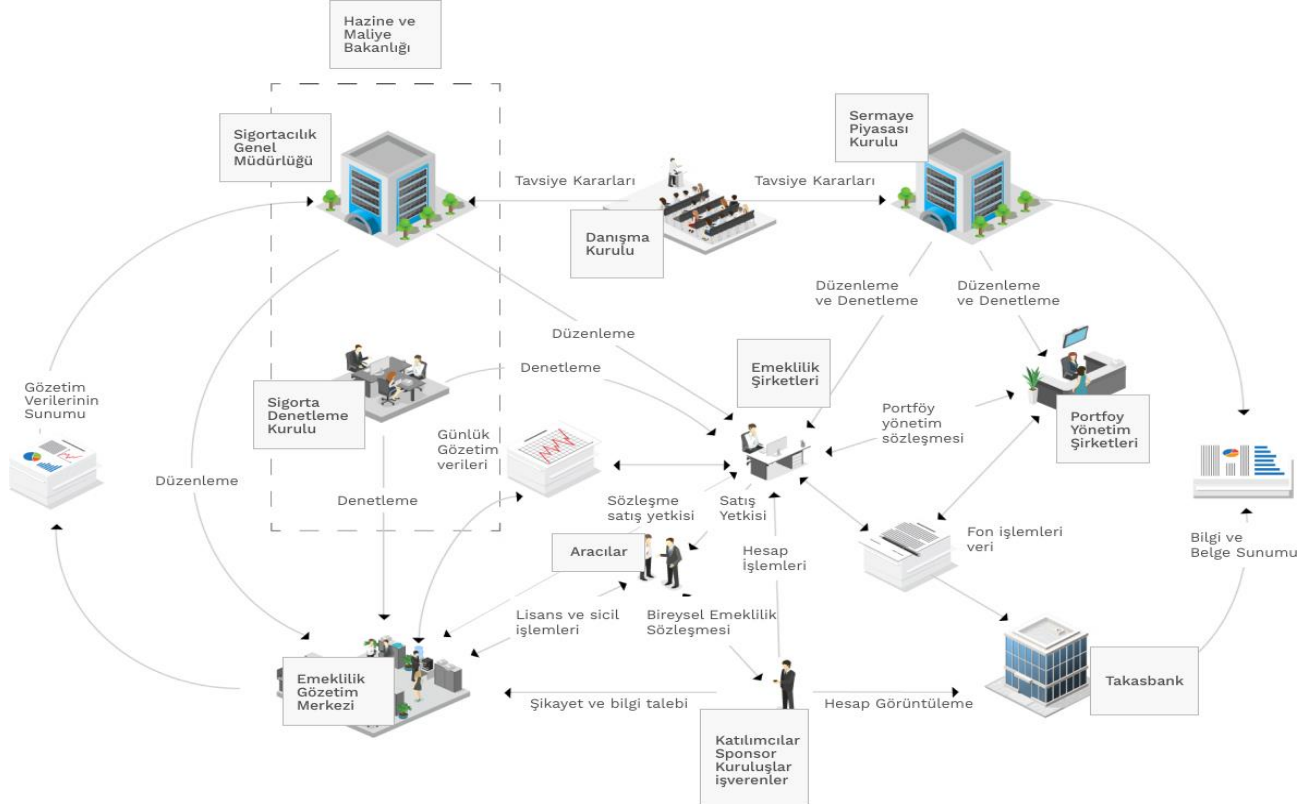
yaşını dolduran herkes sisteme girebilir. Diğer bir ifadeyle herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olması ya da olmaması hatta bireyin vergi mükellefi olması ya da olmaması bireysel emeklilik sistemine katılımı açısından bir koşul değildir. Bireyin sosyal sigortalardaki teklik ilkesinin aksine isterse birden fazla bireysel emeklilik hesabına aynı anda iştirakçi de olabilir (Uğur, 2004b, s. 17).

4632 sayılı Kanunu'nun 4. maddesinin devamına göre; emeklilik sözleşmesi, katılımcı ile bireysel emeklilik sözleşmesi şeklinde yapılabildiği gibi bir istihdam ilişkisine dayalı olarak veya katılımcı adına bir kuruluş ile "grup emeklilik sözleşmesi" şeklinde de yapılabilmektedir (RG, 28.03.2001, S: 24366). Diğer bir ifadeyle bireyler, kendileri sisteme doğrudan katılabilirler gibi, bu kişilerin işverenleri de grup emeklilik sözleşmesi yoluyla çalışanlarını sisteme katabilirler. Grup emeklilik sözleşmesi yapan işverenler, çalışanları adına ödedikleri katkı paylarını (ödemelerin yapıldığı ayda elde edilen ücretin %15'ini ve yıllık olarak, asgari ücretin yıllık tutarını aşamayacak şekilde) doğrudan gider olarak da yazabilirler (EMG, 2018a).

2.2. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN AKTÖRLERİ

Aşağıda Şekil 1'de sistemin aktörleri hakkında bilgi verilmektedir. Sistemde yer alan aktörler birbirleri ile ya doğrudan ya da dolaylı olarak ilişki halindedir.

Şekil 2.2.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Aktörleri

Kaynak: EMG. (2018b). *İşleyiş*. Erişim Tarihi: 05.02.2019, <https://www.egm.org.tr/bireysel-emeklilik/isleyis/>

Sigortacılık Genel Müdürlüğü: Bireysel emeklilik sistemine ilişkin mevzuat düzenlemeleri ve sistemin geliştirilme çalışmaları Hazine ve Maliye Bakanlığı Sigortacılık Genel Müdürlüğü

tarafından yerine getirilir. Sigortacılık Genel Müdürlüğü, sistemde faaliyet gösterecek şirketlere “ruhsat” verir (EMG, 2018b).

Danışma Kurulu: 4632 sayılı Kanunu’nun 3. maddesine göre kurulmuş olan Danışma Kurulu, bireysel emeklilik sistemine ilişkin politikaları belirler ve bunların gerçekleştirilmesi amacıyla alınması gerekli önlemler konusunda önerilerde bulunur (RG, 28.03.2001, S: 24366).

Sigorta Denetleme Kurulu: Hazine ve Maliye Bakanlığı Sigorta Denetleme Kurulu, “Emeklilik Gözetim Merkezi” ve “Emeklilik Şirketlerinin” faaliyetlerini denetler.

Emeklilik Gözetim Merkezi: 4632 sayılı Kanun uyarınca Hazine Müsteşarlığının görevlendirme ve yetkilendirmesi çerçevesinde Emeklilik Gözetim Merkezi’nin görevleri şu şekildedir.

- ✓ Bireysel emeklilik sisteminin güvenli ve aktif biçimde işletilmesini sağlamak,
- ✓ Katılımcıların hak ve menfaatlerini korumak için emeklilik şirketlerinin ve bireysel emeklilik araçlarının faaliyetlerinin gözetimini sağlamak,
- ✓ Gözetim ve denetime yönelik altyapı oluşturarak, sonuçları yetkili kamu otoritelerine raporlamak,
- ✓ Bireysel emeklilik hesapları, emeklilik planları ve katılımcılara-sözleşmelere ait bilgileri elektronik ortamda saklamak,
- ✓ Katılımcıları ve aynı zamanda kamuoyunu ve bilgilendirmek,
- ✓ İstatistiki veriler üretmek,
- ✓ Bireysel emeklilik araçları siciline ve sınavına ilişkin işlemleri gerçekleştirmek,
- ✓ Hayat sigortaları ve diğer sigorta branşlarına ilişkin verilen diğer görevleri yerine getirmekle yükümlü bulunmaktadır.

Emeklilik Şirketleri: Bireysel emeklilik sistemi kapsamında tahsil edilen katkıların fonlara yönlendirilmesini, katılımcıların bireysel emeklilik hesaplarına günlük olarak erişebilmelerini ve hesapları hakkında her türlü bilgiye ulaşabilmelerini (web sitesi, çağrı merkezi, e-posta, dilekçe, vb.) hem emeklilik şirketinin hem de fonun iç denetimini gerçekleştirerek sistemin mevzuata uygun bir şekilde yürütülmesini sağlar. Çalışanların emekliliğe hak kazanması ve bu hakkı kullanması durumunda,

- ✓ Birikimin bir kısmının veya tamamının bir defada ödenmesini,
- ✓ Belirlenen geri ödeme programına göre birikimin kısım kısım ödenmesini,
- ✓ Birikimin “yıllık gelir sigortasına” aktarılmasının talebi durumunda, aktarımın gerçekleştirilmesini ve düzenli maaş bağlanmasını sağlar.

Sermaye Piyasası Kurulu: Emeklilik yatırım fonları, portföy yönetim şirketleri ile emeklilik şirketleri arasında yapılan sözleşmeleri ile saklayıcılara ilişkin düzenlemeleri gerçekleştirir. Söz konusu unsurların faaliyetlerini ve aynı zamanda emeklilik yatırım fonlarındaki olağandışı fiyat ve miktar değişimlerini denetler.

Takasbank: Emeklilik yatırım fonlarının alım-satım ve takasını kontrol eden Takasbank aynı zamanda fon paylarını katılımcı bazında tutar ve fon hesaplarında yatırıma yönlendirilecek katkı payı tutarı ile bunlara karşılık gelen pay sayılarını fon bazında izleme imkânı sunar.

Portföy Yönetim Şirketi: Faaliyet iznini Sermaye Piyasası Kurulu'ndan alan Portföy Yönetim Şirketi, emeklilik yatırım fonlarını, portföy yönetimi sözleşmesi çerçevesinde vekil sıfatıyla yönetir.

Aracılar: Emeklilik şirketleri tarafından katılımcılara veya sponsor kuruluşa sunulan emeklilik sözleşmelerine ya aracılık eder ya da bunları emeklilik şirketi adına yapar.

Katılımcılar: Emeklilik sözleşmesine göre ad ve hesabına bireysel emeklilik hesabı açılan, 18 yaş üzeri, fiil ehliyetine sahip herkesi kapsar (EMG, 2018b).

2.3. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ

Bireysel emeklilik sisteminin işleyişine ilişkin esaslar öncelikle 4632 sayılı Kanuna ve bu Kanuna göre çıkartılmış bulunan yönetmeliklerle düzenlenmiştir (Altay, 2013, s. 31). Bireysel emeklilik sisteminin finansman kaynakları, bireysel emeklilik şirketine ödenen katkı payları, giriş aidatı, yönetim gideri kesintisi, fon işletim gideri ve özel hizmet gideri olarak yapılan ödeme ve kesintilerden sağlanmaktadır (Rakıcı ve Ela, 2016, s. 97). Katılımcılardan elde edilen katkı payları daha önce ifade edildiği gibi emeklilik yatırım fonları² aracılığı ile emeklilik şirketi tarafından değerlendirilir.

4632 sayılı Kanunu'nun 7. maddesine göre emeklilik şirketi, katılımcının sisteme ilk kez katılması ve yeni bir bireysel emeklilik hesabı açtırması halinde giriş aidatı talep edebilir. Giriş aidatları bireysel emeklilik hesabına ödenen katılardan ayrı olarak azamî bir yıl içerisinde taksitler halinde de ödenebilir. Emeklilik sözleşmesi hükümlerine göre ödenmesi gereken tutardan, fon varlıkları veya fon gelirleri üzerinden yönetim gideri ve fon işletim masrafı kesintisi yapılabilir. Bireysel emeklilik hesaplarından yapılacak her türlü kesintilerin ve giriş aidatlarının emeklilik sözleşmesinde ve yapılacak ilan ve reklamlarda açık bir şekilde belirtilmesi gerekmektedir. Giriş aidatı, yönetim ve fon işletim giderleri miktar veya oranları ve bunlara ilişkin esas ve usuller Sermaye Piyasası Kurulu'nun uygun görüşü alınarak Hazine Müsteşarlığı tarafından belirlenir (RG, 28.03.2001, S: 24366).

Bireysel emeklilik sistemi, çok yönlü ve geniş kapsamlı bir denetim mekanizmasına sahiptir. Başta Hazine Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Kurulu ve Emeklilik Gözetim Merkezi olmak üzere ayrıca Bağımsız Dış Denetim, Aktüeryal Denetim, İç Denetim gibi farklı denetim mekanizmaları tarafından da denetlenmektedir (Altay, 2013, s. 42). Bu bağlamda 4632 sayılı

² 4632 sayılı Kanunu'nun 15. maddesine göre emeklilik yatırım fonu, emeklilik şirketi tarafından emeklilik sözleşmesi çerçevesinde katılımcılardan alınan ve katılımcılar adına bireysel emeklilik hesaplarında izlenen katkıların, riskin dağıtılması ve inançlı mülkiyet esaslarına göre işletilmesi amacıyla oluşturulan malvarlığını ifade eder (RG, 28.03.2001, S: 24366).

Kanunu'nun 20. maddesine göre emeklilik şirketinin bu Kanun çerçevesinde yürüttüğü emeklilik faaliyetleri ile sigortacılık faaliyetleri Hazine Müsteşarlığı'nın denetimine tâbidir. Emeklilik şirketinin fonlarına, portföy yöneticilerine ve saklayıcılara ilişkin hesap ve işlemleri ise Sermaye Piyasası Kurulu'nun denetimine tâbidir. Denetimlere ilişkin raporlar, konularına göre Hazine Müsteşarlığı veya Sermaye Piyasası Kurulunu tarafından değerlendirilir ve sonuçlandırılır (RG, 28.03.2001, S: 24366). Ayrıca bireysel emeklilik sisteminde, gerçek ve tüzel kişilerin yükümlülüklerini yerine getirmemesi, mevzuat hükümlerine aykırı faaliyette bulunulması gibi suçlar için ceza hükümleri düzenlenmiştir. Söz konusu suçlar ve cezalar; idari suçlar ve cezaları, adli suçlar ve cezaları olmak üzere iki şekilde düzenlenmiştir (Altay, 2013, s. 49).

Emeklilik şirketi ve portföy yönetim şirketi arasında imzalanan ve Sermaye Piyasası Kurulu tarafından onaylanan bir portföy yönetim sözleşmesi gereğince emeklilik yatırım fonları portföyü, profesyonel portföy yöneticilerince yönetilmektedir. Emeklilik yatırım fonlarının malvarlığı, rehin edilememekte, teminat olarak gösterilememekte, üçüncü kişiler tarafından haczedilememekte ve iflas masasına dâhil edilememektedir (Rakıcı ve Ela, 2016, s. 96). Diğer bir ifadeyle 4632 sayılı Kanunu'nun 17. maddesine göre emeklilik yatırım fonlarının malvarlığı, şirketin bu Kanun'dan, Sermaye Piyasası Kanunu'ndan, emeklilik sözleşmesinden, fon içtüzüğünden ve ilgili mevzuattan doğan yükümlülüklerini yerine getirmesi ve sorumluluğunu karşılama dışında hiçbir amaçla kullanılamaz (RG, 28.03.2001, S: 24366).

Öte yandan 4632 sayılı Kanunu'nun 17. maddesine göre emeklilik yatırım fonlarının portföyündeki varlıklar saklayıcı nezdinde saklanır. Katılımcıların sahip oldukları ve fondaki katkılarını gösteren pay adedi de, saklayıcı nezdinde katılımcı bazında ve katılımcıların erişebileceği bir biçimde izlenir (RG, 28.03.2001, S: 24366). Öyle ki, yatırılan katkı tutarı, birikimlerin değeri ve hesaptaki emeklilik yatırım fonunun detayları hakkındaki bilgiler katılımcıya iletilmekte ve katılımcı bu bilgileri takip edebilmektedir. Ancak bireysel emeklilik sisteminde katılımcılara yönelik olarak herhangi bir "getiri garantisi" verilmemektedir (Rakıcı ve Ela, 2016, s. 96).

4632 sayılı Kanun'un 5. maddesine göre emeklilik sözleşmesinde belirtilen esaslar dâhilinde, şirket nezdinde katılımcı adına açılan bireysel emeklilik hesabına yapılan katkı paylarını, emeklilik şirketi, en geç şirkete intikalini takip eden ikinci iş gününde yatırıma yönlendirmek zorundadır. Emeklilik sözleşmesinde yer alan şartlar çerçevesinde katılımcı, katkı payını birden fazla fon arasında paylaşabilir. Ayrıca katılımcı, bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerinin başka bir emeklilik şirketine aktarılmasını talep edebilir. Aktarım talebinde bulunulması halinde emeklilik şirketi, bildirim ulaşmasından itibaren en geç on iş günü içinde talebi yerine getirmekle ve birikimlerle birlikte hesaba ilişkin bilgi ve belgeleri aktarmakla yükümlüdür. Ancak katılımcı tarafından başka bir şirkete aktarım talebinde bulunulabilmesi için katılımcının şirkette en az bir yıl süreyle kalmış olması gereklidir (RG, 28.03.2001, S: 24366).

Emeklilik yatırım fonlarının portföyündeki varlıkların ve fon paylarının saklanması hizmetini veren kuruluş Takasbank veya Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yetkilendirilen diğer

kuruluşlardır. Ülkemizde, Takasbank'ın saklama hizmeti verdiği para ve sermaye piyasası araçları fon adına Takasbank nezdinde saklanmaktadır. Sermaye Piyasası Kurulu tarafından uygun görülmesi halinde emeklilik şirketi, Takasbank dışında bir başka saklayıcıdan saklama hizmeti alabilir. Emeklilik yatırım fonundaki varlıkların emeklilik şirketlerinin varlıklarından ayrı olarak saklayıcı kuruluştaki saklanması, katılımcıların birikimlerini, emeklilik şirketinin varlıklarından ayrı olarak güvence altına alınmasını sağlar. Öyle ki, emeklilik şirketlerinin birleşmesi, devredilmesi, kapanması, iflası gibi durumlarda katılımcıların birikimleri saklayıcı kuruluştaki saklandığı için güvence altındadır (Uğur, 2004b, s. 22).

18 yaşını doldurmuş ve fiil ehliyetine sahip katılımcı, bireysel emeklilik sistemine giriş tarihinden itibaren en az on yıl sistemde bulunmak ve on yıl süreyle katkı payı ödemek koşuluyla 56 yaşını tamamladıktan sonra emekliliğe hak kazanmaktadır (İşseveroğlu ve Hatunoğlu, 2012, s. 157). Emekliliğe hak kazanan katılımcı, bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerinin;

- ✓ Bir program kapsamında ödenmesini,
- ✓ Tamamının defaten ödenmesini veya
- ✓ Yıllık gelir sigortası sözleşmesi çerçevesinde kendisine “maaş” olarak bağlanmasını isteyebilir (Gülcan, 2017, s.372).

Programlı geri ödeme, bireysel emeklilik sistemi içinde kalarak, belirlenecek program çerçevesinde birikimlerini geri almak isteyen katılımcılar için uygun bir sistemdir. Birikimlerini bu şekilde geri almak isteyen katılımcılar, plan değişikliği yoluyla “emeklilik gelir planı” adı altında şirket tarafından oluşturulacak emeklilik planına dâhil edilebilirler. Programlı geri ödeme ile emeklilik seçeneğindeki birikimlerin tamamı veya bir kısmı, emeklilik gelir planına aktararak hem bireysel emeklilik sisteminde kalmakta hem de emeklilik yatırım fonlarında vergi avantajlarıyla değerlendirilmeye devam etmektedir (EGM, 2019h).

Emeklilik şirketi, katılımcının kısmen veya tamamen ödeme isteğini, katılımcının emeklilik sözleşmesi gereği hak sahibi olduğu tarihten itibaren yedi iş günü içerisinde yerine getirmek zorundadır. Katılımcının birikimlerinin ödenmesini talep etmesi veya başka bir şirket veya hayat sigorta şirketi ile yıllık gelir sigortası sözleşmesi yapması durumunda, hesabındaki birikimler herhangi bir kesinti yapılmadan yazılı bildirimden itibaren en geç yedi iş günü içerisinde ya kendisine ödenir ya da ilgili şirkete aktarılır (Çolak, 2012, s. 76).

Katılımcı, geri ödeme programı çerçevesinde ödeme dönemlerini ve tutarlarını yılda en fazla iki defa değiştirme ve birikimini farklı bir emeklilik şirketindeki emeklilik gelir planına aktarma hakkına sahiptir. Ancak katılımcının birikimlerini farklı bir emeklilik şirketindeki emeklilik gelir planına aktarabilmesi için mutlaka bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazanmış olması gerekmektedir (EGM, 2019h).

Tablo 2.3.1. 56 Yaş İçin Programlı Geri Ödeme Planı	
Emeklilik Yaşı	56
Toplam Birikim Tutarı	100.000 TL ³
Ödenen Katkı Payı Tutarı Toplamı	50.000 TL ⁴
Aylık Gelir	760 TL

Kaynak: EGM. (2019e). *Programlı Geri Ödeme ile Gelir Analizi*. Erişim Tarihi: 07.02.2019, http://web2.egm.org.tr/webegm2/chart/emeklilik/rev/gelir_db_2_1_rev_tablolu.asp?yillik_reel=1&toplam_birikim=100000&aylik_tutar=760&basyas=56&artis_oran=0&figk=1,00&toplam_anapara=50000

Tablo 2.3.1’de görüldüğü üzere 56 yaşını doldurmuş bir katılımcı için programlı geri ödeme planına göre alacağı aylık geliri 760 TL’dir. Ancak Tablo 2.3.2’de görüldüğü üzere emekliliğe hak kazanılan 56 yaştan sonra, birikim tutarı yaş arttıkça düşmektedir. Nitekim 66 yaşına gelen katılımcının birikim tutarı 6.565 TL iken, aylık geliri ise 535 TL olarak gerçekleşmektedir.

Tablo 2.3.2. Programlı Geri Ödeme ile Gelir Analizi/ Gelir Alma Döneminde Birikim Tutarının Değişimi		
Yaş	Birikim Tutarı (TL)	Aylık Gelir Tutarı (TL)
56	100.000	760
57	90.652	760
58	81.305	760
59	71.959	760
60	62.613	760
61	53.268	760
62	43.924	760
63	34.581	760
64	25.240	760
65	15.900	760
66	6.565	535

Kaynak: EGM. (2019e). *Programlı Geri Ödeme ile Gelir Analizi*. Erişim Tarihi: 07.02.2019, http://web2.egm.org.tr/webegm2/chart/emeklilik/rev/gelir_db_2_1_rev_tablolu.asp?yillik_reel=1&toplam_birikim=100000&aylik_tutar=760&basyas=56&artis_oran=0&figk=1,00&toplam_anapara=50000

Yıllık gelir sigortası, toplu veya belirli süreler zarfında yapılan katkılara göre, hemen veya belli bir süre sonra başlayan, sigortalıya veya lehtarlarına ömür boyu veya belirli süreler için yapılan düzenli ödemeleri ifade eder. Yıllık gelir sigortası sözleşmesi satın almak, kişinin bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerinin vergi sonrası net tutarının bir kısmının veya tamamının sigortalının belirlediği süre boyunca ya da ömür boyu devam edecek gelir ödemelerine dönüştürülmesidir. Bu durumda sigorta şirketi, yıllık gelir sigortası satın alınan tutar veya maaş ödemeleri üzerinden yapacağı kesintiler karşılığında kişinin uzun yaşama riskini ve yatırımlarını yönetme görevini üstlenir. Yıllık gelir sigortası sözleşmesine göre

³ Yıllık gelir sigortası alacağının, vergi öncesi birikim tutarıdır.

⁴ Emeklilik hesabına ödenmiş olan katkı payı tutarının toplamıdır. Düzenli katkı payı ödemelerine ek olarak yapılan toplu katkı payı ödeme tutarı da dâhildir (Bkz. <http://emeklilik.egm.org.tr/?sid=66>).

belirlenen emeklilik maaşı katılımcıya; aylık, üçer aylık, altı aylık veya yıllık olarak ödenebilir. Yıllık gelir sigortası sözleşmelerinde, yıllık gelir sigortası genel şartları çerçevesinde ilgili şirketin üstlenmiş olduğu tazminat yükümlülüğünün türü ve kapsamının, tarafların hak ve yükümlülüklerinin, sözleşme süresi, yapılacak kesintilerin, ödeme dönemlerinin, sigortadan ayrılma isteği olması durumunda sigortalıdan sağlık durumunun değerlendirilmesi için istenecek belgelerin ve ilgili diğer hususların belirtilmesi gerekmektedir (EGM, 2018c).

Aşağıda Tablo 2.3.3’de Emeklilik Gözetim Merkezi’nden elde edilen veriler doğrultusunda yıllık gelir sigortası kapsamında farklı seçeneklere göre, aylık başlangıç maaş rakamları yer almaktadır. Tablo 3’e göre en düşük maaş 422 TL iken en yüksek maaş ise 551 TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.3.3. Yıllık Gelir Sigortası	
Yıllık Gelir Sigortası Seçenekleri	Aylık Başlangıç Maaşı (TL)
Süresiz olup ölümle son bulan	507
26 Yıl süreli gelir ölümle son bulan	551
26 Yıl süreli gelir	489
26 Yıl süreli gelir %100 başlangıç kapitali iadesi ile son bulan	422
26 Yıl süreli gelir çift başlı	513
İlk 5 yılı garantili sonraki 21 yılı süreli gelir ölümle son bulan	469

Kaynak: EGM. (2019f). *Yıllık Gelir Sigortası Analizi*. Erişim Tarihi: 07.02.2019, <http://emeklilik.egm.org.tr/?sid=66>

Öte yandan 4632 sayılı Kanun’un 6. maddesine göre emeklilik sözleşmesi süresi içinde, katılımcının vefat etmesi halinde lehdarı, malûliyet durumunun ortaya çıkması halinde ise katılımcı, bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerin kendisine ödenmesini talep edebilir. Katılımcının emekliliğe hak kazanmadan sistemden ayrılma talebinde bulunması durumunda ise emeklilik şirketi, bildirim ulaşmasından itibaren yirmi iş günü içinde katılımcının birikimlerini tamamen öder. Fakat Hazine Müsteşarlığı’nca belirlenen hallerde katılımcıya sistemden ayrılmadan kısmen ödeme de yapılabilir (RG, 28.03.2001, S: 24366).

Devlet katkı payı sistemiyle, bireylerin sisteme katılımı teşvik edilmektedir. Bu bağlamda bireysel emeklilik sisteminde (işverenler tarafından ödenenler hariç), bireysel emeklilik hesabına katılımcının ödediği katkı paylarının %25’ine karşılık gelen tutar katılımcının vergi mükellefi olup olmadığına bakılmaksızın devlet katkısı olarak devlet katkısı hesabına ödenir. Şu kadar ki, bir katılımcının bir takvim yılı içinde alabileceği devlet katkısı tutarı, ilgili yıla ilişkin brüt asgari ücret tutarının %25’ini geçemez ve limit hesabı katılımcı bazında yapılır. Katılımcı, 1 Ocak 2013 tarihinden sonra sistemde geçirdiği süreye göre Tablo 2.3.4’de belirtilen oranlarda, devlet katkısı hesabındaki tutarın bir bölümüne veya tamamına hak kazanacaktır (EGM, 2018d).

Tablo 2.3.4. Devlet Katkısı	
1 Ocak 2013'ten Sonra Sistemde Geçirilen Süre	Hak Ediş Oranı
3 yıldan 6 yıla kadar	15%
6 yıldan 10 yıla kadar	35%
10 yıl ve daha fazla	60%
Emeklilik, vefat, maluliyet	100%

Kaynak: EGM. (2018d). *Devlet Katkısı*. Erişim Tarihi: 05.02.2019, <http://emeklilik.egm.org.tr/?sid=81>

Ancak 1 Ocak 2013 tarihinden önce sisteme girmiş olan katılımcıların devlet katkısına hak kazanmaya esas süresinde dikkate alınmak üzere 1 Ocak 2013 tarihi itibarıyla sistemde buldukları toplam süreye, bu tarihten itibaren 3 yıl sistemde kalmak şartıyla 1 Ocak 2016 tarihinde bir defaya mahsus olmak üzere katılımcıya;

- ✓ Sistemde 3 yıldan fazla 6 yıldan az kalmışsa 1 yıl,
- ✓ Sistemde 6 yıldan fazla 10 yıldan az kalmışsa 2 yıl,
- ✓ Sistemde 10 yıldan fazla kalmışsa 3 yıl süre eklenmiştir (EGM, 2018d).

Tablo 2.3.5. 31.12.2003-01.02.2019 Tarihleri Arası Bireysel Emeklilik Sistemi Katılımcı ve Emekli olanların Sayısı		
Tarih	Katılımcı Sayısı	Emekli Olan Katılımcı Sayısı
31.12.2003	15.245	
31.12.2004	314.257	
31.12.2005	672.696	
31.12.2006	1.073.650	
31.12.2007	1.457.704	
31.12.2008	1.745.354	368
31.12.2009	1.987.940	1.898
31.12.2010	2.281.478	2.848
31.12.2011	2.641.843	3.838
31.12.2012	3.128.130	5.404
31.12.2013	4.153.055	7.577
31.12.2014	5.092.871	15.350
31.12.2015	6.038.432	27.745
31.12.2016	6.627.025	44.350
31.12.2017	6.924.945	63.892
28.12.2018	6.875.886	89.141
1.02.2019	6.840.136	91.585

Kaynak: EGM. (2019g). *Şirket Bazında Bireysel Emeklilik Sistemi Temel Göstergeler (31.12.2003 - 01.02.2019)*. Erişim Tarihi: 11.02.2019,

http://web2.egm.org.tr/webegm2/chart/besgosterge/wg_sirketview_tablolu.asp?raportar1=31.12.2003&raportar2=01.02.2019&sirketlist=100&raportip=10&yayin=W

Nitekim ülkemizde 27 Ekim 2003 tarihinden beri üye kaydetmeye başlayan bireysel emeklilik sisteminin gelişmesi için ulusal bazda atılan adımlar neticesinde, sistemin hem katılımcı sayısında hem de sistemden emekli olanların sayısında artış gerçekleşmiştir. Emeklilik Gözetim Merkezi'nden elde edilen veriler doğrultusunda aşağıdaki Tablo 2.3.5'de yıllar itibarıyla katılımcı ve emekli olanların sayıları yer almaktadır. Buna göre 2003 yılsonu itibarıyla katılımcı sayısı 15.245 olarak gerçekleşmiştir. Ancak bireysel emeklilik sisteminin

2003 yılı sonu itibariyle üye kaydetmeye başlaması göz önüne alındığında kıyaslamalarda 2004 yılı verilerinin temel alınması daha doğru olacaktır. Bu bağlamda 2004 yılı sonu itibariyle 314.257 olan katılımcı sayısı 01.02.2019 tarihinde 6.840.136'ya kadar yükselmiştir. Diğer bir ifadeyle 2019 yılı başı 2004 yılı sonuna göre yaklaşık %22 oranında bir artış gerçekleşmiştir.

Öte yandan 2008 yılı sonu itibariyle bireysel emeklilik sisteminden ilk emekli olanların sayısı 368 iken 2019 yılı başı bu sayı 91.585 olarak gerçekleşmiştir. Katılımcı sayısının artmasına paralel olarak gerçekleşen artan emeklilik sayısı sosyal güvenlik sistemi açısından umut verici olarak değerlendirilebilir.

3. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN GÜÇLÜ VE ZAYIF YANLARI

Daha önce belirtildiği gibi bireysel emeklilik sistemi tasarruf yöntemi ile işleyen bir sistemdir. Bu açıdan bireysel emeklilik sistemi, genel olarak tasarruf yapma imkânı olan kişilere yönelik olup onları emekliliklerinde daha rahat bir yaşam sürmeleri için tasarrufa teşvik eder. Sözü edilen tasarruflar, katılımcının risk/getiri özellikleri doğrultusunda fonlara yönlendirilir ve bu fonlar aracılığı ile değerlendirilir. Katılımcının öngörülen süre boyunca sistemde kalmasıyla ya kendisi ya da vefatı halinde lehtarları veya kanuni mirasçıları birikimleri alabilir (Altay, 2013, s. 27-28).

Sosyal güvenlik sisteminin önemli bir ayağını oluşturan bireysel emeklilik sisteminin süreç içerisinde bir takım güçlü ve zayıf yönleri de gündeme gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda sistemin öncelikle güçlü yönlerini ele alacak olursak;

- ✓ Bireysel emeklilik sistemin oldukça şeffaf olması, mevzuatın kapsamlı olarak belirlenmesi ve sistemi sürekli olarak geliştirmeye yönelik husus ve beklentilerin ön planda olması, sistemin mevcut durumu ve geleceği açısından oldukça önem arz etmektedir (İşseveroğlu ve Hatunoğlu, 2012, s. 170).
- ✓ Sosyal sigortalara yıllarca prim ödemesine rağmen, çok az maaş alan emeklilerle, çok düşük primler ödeyerek veya hiç ödemedi aynı fırsata sahip kişilere bireysel emeklilik sistemi uygulamasında rastlanmamaktadır (Topçuoğlu ve Öztürk, 2009, s. 11).
- ✓ Bireysel emeklilik sisteminde bireyler tarafından, bireysel emeklilik hesabına ödenen katkı paylarının belirli bir yüzdesi “devlet katkısı” olarak birey adına açılan hesaba yatırılmakta ve belirli şartlar dâhilinde birey hak kazanmaktadır (İnneci, 2013, s. 109).
- ✓ Bireysel emeklilik sistemi ile bireyler, emekliliğe yönelik tasarruflarda bulunması ve bu tasarrufların kendi nam ve hesabındaki çeşitli fonlara yönlendirilmesi sistemin orta ve uzun vadede bireysel ve kurumsal tasarruf eğilimini artırır. Artan tasarruf eğilimi yatırım fonlarını meydana getirir ve bu durum makroekonomik düzeyde ulusal tasarrufları olumlu yönde etkiler. Neticede oluşturulacak bu fonlar, hem kamu, hem de reel sektörün finansmanı açısından önemli bir işlevi yerine getirir ve fonların uzun vadeli altyapı yatırımları için gerekli finansmanı sağlar (Korkmaz vd., 2007, s. 208).

- ✓ Emeklilik şirketleri kar amacın yönelik kuruluşlar olduğundan, fon yönetimini daha rasyonel ve daha verimli alanlarda kullanılır (Topçuoğlu ve Öztürk, 2009, s. 11). Birikimler, emeklilik yatırım fonlarında, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından denetlenen portföy yönetim şirketlerince profesyonel bir şekilde yönetilir. Bu bağlamda yatırımların kamu borçlanma senetleri ve ters repo gibi “sabit getirili” yatırım araçlarının yanı sıra, hisse senedi gibi “değişken getirili” yatırım araçlarına da yönlendirilmesi mümkündür (Kayhan, 2007, s. 47).
- ✓ Kamu borçlanma kâğıtlarının önemli bir bölümünün emeklilik fonlarından oluştuğu, emeklilik fonlarına kayıtlı olanların ise genellikle alt ve orta gelir grubuna bağlı oldukları göz önünde bulundurulduğunda, sistemin hedefinin gerçekleştiği ve bu durumun, sistemi güçlü kıldığı söylenebilir. Ayrıca sağlanacak fonların özelleştirmeye yönlendirilmesiyle, sermayenin tabana yayılması ve gelir dağılımında ise adaletin tesis edilmesi sağlanacaktır (İşseveroğlu ve Hatunoğlu, 2012, s. 170-171).
- ✓ Bireysel emeklilik sisteminin potansiyel etki alanlarından biri de istihdama ilişkin doğrudan ve dolaylı sonuçlarıdır. Öyle ki, bireysel hesaplardaki fonların ekonomiye uzun vadeli kaynak sağlaması, istihdamın artırılmasına ve ekonomik kalkınmanın sağlanmasına katkıda bulunur (Korkmaz vd., 2007, s. 207-208).

Bireysel emeklilik sistemin güçlü yanlarının yanında zayıf yanları da bulunmaktadır. Sistemin zayıf yanlarını ana hatları ile aşağıda sıralanmıştır:

- ✓ Gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında ülkemizde kişi başına düşen milli gelirin düşük olması, zorunlu güvenlik sisteminin varlığı, ülkenin yaşadığı finansal krizler neticesinde sisteme olan güven bunalımı sistemin gelişmesinin önünde en önemli engellerden biridir (İşseveroğlu ve Hatunoğlu, 2012, s. 171).
- ✓ Emeklilik şirketleri kar amacı doğrultusunda faaliyet yürüttüklerinden dolayı sistemin sigorta himayesi ikinci planda kalacaktır. Fonların verimli işletilemediği durumlarda ise sigorta himayesinin tatminkâr olup olmayacağı endişesi meydana gelebilir (Topçuoğlu ve Öztürk, 2009, s. 12).
- ✓ Sistemde asgari getiri garantisi olmaması, genç yaşta sisteme girenlerin emekli olabilmek için sistemde uzun yıllar kalma zorunluluğu, emeklilik programında biriken tasarrufların finansal piyasalardaki dalgalanmaların meydana getireceği düşük emeklilik geliri riskinin tamamen bireylere yüklenmesi gerçeği sisteme girmeyi engellediği gibi sistemden çıkışlara da neden olabilir (İşseveroğlu ve Hatunoğlu, 2012, s. 171).

SONUÇ

Son yıllarda demografik yapının değişmesi, kentleşmenin yaygınlaşması, esnekleşme, uzmanlaşma, kayıtdışı istihdam gibi uygulamalar ile işgücü piyasasının değişmesi sosyal güvenlik sisteminin krize girmesine neden olmuştur. Söz konusu kriz ile birlikte sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılması gündeme gelmiş; sosyal güvenlik sisteminde yaşanan krizden çıkabilmenin yolu ise genellikle sosyal sigortalar üzerinde yapılacak reformlarla özdeşleştirilmiştir. Bu aşamada sosyal sigortaların üstlenmiş olduğu yükün bir kısmının özel sigortalara aktarılmasının, sosyal sigortaları finansal açıdan rahatlatacağı görüşü yaygınlık kazanmış; bu bağlamda kamu emeklilik sistemine ek olarak tamamlayıcı bir bireysel emeklilik sistemi geliştirilmiştir.

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak ülkemizde de uygulama alanı bulan bireysel emeklilik sistemi 27 Ekim 2003 tarihinde ilk kez üye kaydedilmeye başlamıştır. İsteğe bağlı bir sistem olan bireysel emeklilik sistemi ile kamu emeklilik sistemine ilave olarak katılımcılara yaşlılık döneminde ek gelir sağlar. Söz konusu ek gelirden faydalanmak isteyen katılımcı sayısı zamanla artmıştır. Öyle ki, (bireysel emeklilik sisteminin 2003 yılı sonu itibariyle üye kaydetmeye başlaması göz önüne alındığında 2004 yılını baz aldığımızda) 2019 yılı başı katılımcı oranı 2004 yılına göre %22 dolayında artarken, sistemden 2019 yılı başı itibariyle emekli olanların oranı 2004 yılına göre ise %48,2 civarında bir artış göstermiştir.

Sistemin zamanla sosyal güvenlik sistemi içindeki yerinin genişlemesinin en önemli nedenlerinden biri, bireysel emeklilik sisteminde toplanan birikimlerin, emeklilik yatırım fonlarında, Sermaye Piyasası Kurulu'nca denetlenen portföy yönetim şirketleri tarafından yönetilmesidir. Diğer bir ifadeyle Hazine Müsteşarlığının görevlendirdiği ve yetkilendirdiği Emeklilik Gözetim Merkezi'ne göre sistemin tüm uygulamaları denetim altında; emeklilik şirketinin faaliyetleri Hazine ve Maliye Bakanlığı; fonların, portföy yöneticilerinin ve saklayıcılarının faaliyetleri ise Sermaye Piyasası Kurulu tarafından denetlenmektedir. Neticede bu durum katılımcılarının güvenini artırmaktadır.

Ne var ki, bireysel emeklilik sistemi kar amacı güden bir sistem olup, sosyal sigortalarda olduğu gibi sigorta himayesi ön planda olmayıp, ikinci planda kalacağı unutulmamalıdır. Bu nedenle bireysel emeklilik sistemi, tasarruf sahipleri açısından bir fırsat ve sosyal güvenlik sistemi açısından ise tamamlayıcı bir sistem olarak görülebilir. Ancak sosyal güvenlik sisteminin tamamen özel sigortalara devredilmesi, diğer bir ifadeyle sosyal güvenliğin özel sigortalar tarafından sağlanması, iktisadi açıdan yeterli birikimden yoksun olan kesim için uygun bir sistem değildir.

KAYNAKÇA

Alper, Y., Değer, Ç. ve Sayan, S. (2012). *2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Sosyal Güvenlik (Emeklilik) Sistemine Bakış*. İstanbul: TÜSİAD, Yayın No: TÜSİAD-T/2012-11/535.

Alper, Y. (2002). Sosyal Güvenlikte Yeni Bir Adım: Bireysel Emeklilik. *Çimento İşveren Dergisi*, 16(2), 12-32.

Altay, M. (2013). *Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi: Aydın İli Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi S.B.E.

Bacak, B. (2009). Sosyal Güvenlik Yönüyle Bireysel Emeklilik, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*.0(49), 59-171.

Baylan, M. (2014). *Sosyal Güvenlik Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi S.B.E.

Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu. (28.03.2001). Resmi Gazete (Sayı: 24366). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4632.pdf>

Çolak, M. (2012). Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Bireysel Emeklilik Sistemlerinde Vergileme Anlayışı ve Öneriler. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 3(1), 74-105.

DPT. (2001). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

EMG. (2018a). *Bireysel Emeklilik Nedir?*, Erişim Tarihi: 05.02.2019, <https://www.egm.org.tr/bireysel-emeklilik/bireysel-emeklilik-nedir/>

EMG. (2018b). *İşleyiş*. Erişim Tarihi: 05.02.2019, <https://www.egm.org.tr/bireysel-emeklilik/isleyis/>

EGM. (2018c). *YGS Nedir?*. Erişim Tarihi: 06.02. 2019, <http://emeklilik.egm.org.tr/?sid=44>

EGM. (2018d). *Devlet Katkısı*. Erişim Tarihi: 05.02.2019, <http://emeklilik.egm.org.tr/?sid=81>

EGM. (2019e). *Programlı Geri Ödeme ile Gelir Analizi*. Erişim Tarihi: 07.02.2019, http://web2.egm.org.tr/webegm2/chart/emeklilik/rev/gelir_db_2_1_rev_tablolu.asp?yillik_reel=1&toplam_birikim=100000&aylik_tutar=760&basyas=56&artis_oran=0&figk=1,00&toplam_anapara=50000

EGM. (2019f). *Yıllık Gelir Sigortası Analizi*. Erişim Tarihi: 07.02.2019, <http://emeklilik.egm.org.tr/?sid=66>

EGM. (2019g). *Şirket Bazında Bireysel Emeklilik Sistemi Temel Göstergeler (31.12.2003 - 01.02.2019)*. Erişim Tarihi: 11.02.2019, http://web2.egm.org.tr/webegm2/chart/besgosterge/wg_sirketview_tablolu.asp?raportar1=31.12.2003&raportar2=01.02.2019&sirketlist=100&raportip=10&yayin=W

EGM. (2019h). *PGÖ Nedir?*. Erişim Tarihi: 11.02.2019, <http://emeklilik.egm.org.tr/?sid=48>

Gülcan, N. (2017). *Bireysel Emeklilik Sistemi Farkındalığı: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma*. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(21), 369-383.

İşseveroğlu, G. ve Hatunoğlu, Z. (2012). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Makro Ekonomik Dinamiklere Etkisi Kapsamında Swot Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (56), 155-173.

İnneci, A. (2013). Bireysel Emeklilik Sisteminde Yapılan Yeni Düzenlemeler ve Değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 105-120.

Kayhan, İ. (2007). Türk Hukukunda Bireysel Emeklilik Sistemi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi S.B.E.

Kara, S. ve Yıldız, Y. (2016). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi: 2012 Sonrası Yapılan Reformlar ve Beklentiler. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 23-45.

Korkmaz, E., Akgeyik, T., Yılmaz, B. E., Oktayer, N., Susam, N. ve Şeker M. (2007). *Sosyal Güvenlikte Yeni Yaklaşım: Bireysel Emeklilik*. İstanbul: İTO, Yayın No: 2006-21.

Özsuca, Ş. (2003). Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(2), 133-152.

Rakıcı, C. ve Ela, M. (2016). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Vergisel Teşvikler, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), 89-110.

Sağlam, H. (2012). Sigortanın Sosyal ve Özel Sigortalar Şeklindeki Taksiminden Hareketle Ticari ve Yardımlaşma Sigortalarının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, (31), 1-19.

Sezgin, S. ve Yıldırım, T. (2015). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Etkinliği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(2), 123-140.

Tuncay, C. ve Alper, Y. (1997). *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma: Sorunlar, Reform İhtiyacı, Arayışlar ve Çözüm Öneriler*. İstanbul: TÜSİAD, Yayın No: TÜSİAD-T/97 -10/217.

Topçuoğlu, M. ve Öztürk, M. (2009). Özel Sigorta Girişiminin Sosyal Güvenlik Sistemi Açısından Önemi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 1(1), 1-16.

Uğur, S. (2004a). *Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri ve Gelişimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, S.B.E.

Uğur, S. (2004b). Özel Emeklilik Türleri ve Bireysel Emeklilik. *Çimento İşveren Dergisi*, 18(4),14-25.

Uğur, S. (2002). Sosyal Güvenliğimizdeki Son Gelişmelerin Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 131-146.

The Importance of Individual Pension System in Term of Social Security

Sevgi IŞIK EROL

Batman University, Faculty of Economics and Administrative Sciences

ABSTRACT

In recent years, the prolongation of life span of individuals has increased health and retirement expenditures of the social security system. The social security system, which has increased its burden on the public budget, has entered into a financial crisis over time. This situation has brought up some structural reforms that can solve the problems of the social security system. With the structural reforms in question, it was aimed to strengthen the existing public pension system then to develop a complementary individual pension system in addition to the public pension system. Thus, the sharing of social risks by the individual pension system mitigated the financial burden of the public pension system. Participation in individual pension system based on savings is voluntary. The individual pension system enables participants to make long-term savings and helps to increase their incomes during retirement periods. The contributions made by the participants to the system are converted into investment by the pension companies and this status provides the national economy with national resource. In the study, in the light of the data obtained from the Pension Monitoring Center, the importance of the individual pension system is tried to be explained in terms of the social security.

Keywords: *Social Security System, Social Insurances, Oldage Insurance, Individual Pension System.*

Jel Codes: K31, J83.